

Hermetismus, neohermetismus a okultismus

Přemysl Baroň

Jedním ze směrů v okultismu je hermetismus. Název hermetismus je odvozen ze jména Herma Trismegista. Svého Herma Řekové identifikovali s egyptským bohem Thotem, ten byl pokládán za vynálezce posvátného jazyka Egyptanů, za učitele tajné moudrosti. Přívlastek Trismegistos (Tříkrát velký, mocný) vyjadřuje kompletní znalost lidské a božské moudrosti. Hermes Trismegistos je považován za původce tzv. hermetické literatury. Literatura tohoto druhu vzniká někdy v 1. až 3. století n. l., zmiňuje se o ní například Kléméns Alexandrijský, Jamblichos, Tertullianus, Soranus (125–150 n. l.).

Corpus Hermeticum, jak se nám dochoval, byl sepsán v posledních desetiletích 3. st. n. l. Avšak je pravděpodobné, že literatura, která mu sloužila za základ, je daleko starší. Jak uvádí J. Matoušek,¹ založení tzv. obcí Hermových spadá někde do 2. st. př. n. l. Již tehdy tedy musely být spisy nesoucí Hermovo jméno v oběhu, neboť spoléhat se jen na ústní tradici asi nelze.

Avšak spojovat hermetismu a jeho nauku s corpem je nepřesné. Corpus je výsledkem míšení egyptských a řeckých představ a je klasickou ukázkou helénského synkretismu. Nadto má silně gnostický nádech. Hermetismus, který se zformoval o mnoho století později, tyto rysy nemá. Je však možné, že zde byl nějaký společný pramen, který sloužil autorům corpu za podklad, a ti jej pak v duchu helénském a gnostickým rozvinuli.

Samotní hermetikové vidí základ své nauky v tzv. Smaragdové desce Herma Trismegista. Smaragdová deska (až na malé výjimky) nebývá do corpu zařazena. První latinský překlad s komentářem známe z 10.–11. st. od anglického mnicha zvaného Hortulanus. Jeden z nejstarších známých textů smaragdové desky je v arabštině a nalézá se ve spisu slavné postavy alchymie Džabíra ibn Hajjána (8. st.). Kniha Kratesova z 6. st. zná Herma Trismegista a představuje jej jako starce sedícího na trůně a držícího v rukou tabulku, což by mohl být obraz Smaragdové desky.² Nejdůležitější zmínky o legendární postavě Herma nalézáme u Zosima (řeckého alchymisty žijícího v Alexandrii ve 4. st. n. l.) v díle O chemických náradích a krbech. Důležité jsou také zmínky Olimpiodora, Jamblicha, Diogéna Laertského atd.

Představuji zde pracovní hypotézu, že jedním z pramenů sloužícím autorům corpu je Smaragdová deska. Lze prokázat četné afinity mezi corpem a smaragdovou deskou, nicméně datace by spíše napovídala tomu, že corpus je starší, nebyť několika vzácných shod v textu Smaragdové desky a jiných starověkých pramenů. Za nejpozoruhodnější považuji shodu s Tomášovým evangeliem, jedním z nejstarších evangelií vůbec.

*„Když uděláte dva jedním
a když uděláte vnitřek jak vnějšek*

1 J. Matoušek, *Gnose, Praha: Hermann a synové 1995, 96.*

2 Viz M. Nekonečný, *Smaragdová deska Herma Trismegista, Praha: Vodnář 1994, 15.*

*a vnějšek jako vnitřek,
a to, co je nahoře, jako to, co je dole,
 a když uděláte to, co je mužské,
 a to, co je ženské jedním jediným...“³*
 Logion 22 (37, 20–35).

Podtržená část textu je téměř doslovnou shodou s nejdůležitější částí Smaragdové desky. Netvrdím, že Smaragdová deska musela již tehdy (v době vzniku Tomášova evangelia tj. někdy v letech 110–120 n. l.) být zachycena písemně, ale je velmi pravděpodobné, že ve starověkém prostředí byla v nějaké podobě tradována a později písemně zachycena. Důležité je, že ze základní ideje Smaragdové desky sloužila za podklad autorům corpu.

K tomuto bude třeba obsáhlého článku, kde bude nutné porovnat text corpu a desky a pokusit se ve zmínkách starověkých autorů doložit staří základní ideje desky, „to, co je nahoře, je jako to, co je dole“. Tento článek bude k nalezení v příštím čísle.

Použitá literatura

- Jan A. Dus, Petr Pokorný, *Neznámá evangelia: novozákonní apokryfy*, Praha: Vyšehrad 2001.
 J. Matoušek, *Gnose*, Praha: Hermann a synové 1995.
 M. Nakonečný, *Smaragdová deska Herma Trismegista*, Praha: Vodnář 1994.
 P. Pokorný, *Píseň o perle: tajné knihy starověkých gnostiků*, Praha: Vyšehrad 1998

V druhé části tohoto článku se podíváme na neohermetismus „zevnitř“ v rozhovoru s Martinem Kováčem, předsedou české hermetické společnosti Univerzalia.

1. Kam byste zařadil hermetismus jako směr? Pokuste se o definici hermetismu.

Hermetismus je systém nauk, který zahrnuje přibližně dnešní astrologii, alchymii, kabalu, tarot a magii. Ačkoliv každý z nich dnes tvoří samostatný obor, vnitřně jsou spojeny společnou symbolikou a systémem myšlení. Těžko lze studovat samostatně některou část a ostatní zanedbat, ztrácí se tím souvislosti.

Nejde o vědu v dnešním smyslu jako pouhé zkoumání a shromažďování informací. Symbolicky představuje soubor nauk o uspořádání stvoření a o postavení člověka v něm. Hermetismus spojuje poznání s transformací poznávajícího, člověk se během tohoto procesu mění. Cíl (tedy poznání a transformace zůstává), ale mapa cesty se s každým dalším krokem překresluje. Ten, kdo cestu dokončí, je někdo docela jiný, než ten, kdo udělal první krok.

Název pochází od jména řeckého boha Herma, který byl ztotožňován s egyptským Thotem. Oba byli považováni za vynálezce písma, čísel a věd vůbec. Řecký

přívlastek Trismegistos, třikrát veliký, zdůrazňuje jeho znalost všeho vědění nebo také znalosti všech tří oblastí stvořeného: nebe, země a podsvětí. Spojování hermetismu s uzavřeností vzniklo významovým posunem. Hermetický uzávěr není hermetický, protože by byl těsný, ale protože jeho znalost pochází z nauk zanechaných Hermem.

2. Jaký je dle Vás vzájemný poměr hermetismu a náboženství?

Dnes se hermetismus často klade jako protiklad náboženství, ale to je nedorozumění. Původně byl vnitřní součástí většiny náboženských systémů. Nová nauka, která k lidem přichází například prostřednictvím proroků, vytváří systém, kterým se má předat lidem. Ne každý má ale čas a schopnosti systém přijmout v jeho úplnosti, většina lidí má jiné úkoly. Proto je vytvořen systém aplikace cesty, který sestává z rad a doporučení pro praktický život. Je předkládán jako systém požadavků, které Bůh na lidi klade a na druhou stranu oznamuje, co bude výsledkem, pokud se bude vše dodržovat. Vnitřní smysl a mechanismus působení není třeba vysvětlovat, to je záležitostí těch, kteří udržují duchovní systém v chodu, tedy například kněžské kasty nebo církve.

Dnes mnoho lidí nemůže najít k náboženství cestu, protože mají pocit, že se jim nedostává takových odpovědí, aby věc mohli pochopit. Snaží se systém zkoumat a hledat vlastní cestu, která by jim více vyhovovala. Pokud vše správně pochopí, stává se pro ně hermetismus cestou hledání Boha.

3. Jaký je rozdíl mezi hermetismem starověku, zejména dob helénismu, středověku a novověkým hermetismem?

V určitém smyslu je hermetismus stále stejný. Zkoumá Stvořitele a stvoření, nebe, zemi, člověka. Ti jsou stále přítomni. I metody jsou podobné. Vždy je třeba uchovávat nauku a udržovat spojení lidstva s Bohem. Stále se vykládají svaté knihy, stále se staví chrámy. Vše má v pozadí skrytý systém a jeho součástí je také nauka o změnách. Stručně lze říci, že svět starověku byl jiný než ten dnešní. Nejde jen o mentalitu lidí nebo jejich kulturu. Mění se uspořádání sil, které ho utvářejí. Jinak řečeno, dnes žijeme pod jiným nebem než Staří Egypťané nebo Řekové. To je třeba prozkoumat a výsledky aplikovat. Oživovat staré náboženské systémy je zavádějící, pracovaly totiž v jiných podmínkách a v nově uspořádaném světě nemohou přinášet stejné výsledky jako tenkrát.

Starověk pracoval v jiných podmínkách a používal proto jiný systém, například systém planetárních bohů, jak ho známe z Řecka nebo později Říma. Vycházel přitom, podobně jako Izrael, ze systému Egypta, který byl starší a měl jiné základy, i když lze mezi nimi najít mnoho analogií. Zatímco v podmínkách Izraele byly rozpracovávány metody zkoumání Božího Slova – Tóry a užíván systém monoteistický, v oblasti Řecka a později Říma to byl systém navenek polyteistický, jednotlivé aspekty Božího projevu byly pojímány jako samostatná planetární božstva úzce spojená s tímto světem. Oba systémy se doplňovaly, Izrael hledal, obecně řečeno, systém nebes a Řecko systém země. Zde lze najít počátek dělení jednotlivých směrů: z Řecka přichází alchymie jako duchovní práce s hmotou a z Izraele kabala jako transformace ducha. Z obou pak různé podoby magie a astrologie. Vliv měly samo-

zřejmě další oblasti, pomůžeme zde vlivy Africké a Asijské, ať už Středního Východu nebo Indie.

Středověk, nebo jeho počátky, lze klást do souvislosti s rozšiřováním křesťanství. To stavělo tradiční systémy do nového světla. Bylo třeba rozlišit, co lze převzít a zužitkovat v nových podmínkách a co odložit jako nepoužitelné. Přes mnohé úspěchy se toto zcela nezdařilo. Hermetické proudy myšlení zůstaly z větší části samostatné a je otázkou pro širokou diskusi, zda to byla chyba ze strany „hermetiků“ nebo církve. Tento skrytý proud zůstal živý po celý středověk a občas vycházel na povrch buď jako tzv. kacířství nebo jako impuls k náboženským nebo vědeckým reformám. Jako žádnou lidskou činnost, ani tento vliv nelze považovat za jednoznačně kladný nebo záporný. Jako samostatná kapitola by byl hermetismus islámský, který vychází ze stejné tradice jako judaismus nebo křesťanství.

Novověký hermetismus se snažil hledat zapomenuté kořeny nauk a náboženství. Bylo to hlavně pod vlivem vzrůstajícího materialismu. V hermetických naukách byl hledán prostředek, jak tento vliv pochopit a jak se mu bránit. Církve v tomto ohledu nedokázali tomuto vlivu plně čelit a byly hledány jiné cesty. (viz též otázka 6.)

4. Předpokládá se u členů Univerzalie nějaká forma teismu?

Předpokladem členství je pouze zájem o hermetismus, v tomto ohledu si neklademe další podmínky. Bez vědomí Boží existence ale většina hermetických nauk ztrácí smysl. Lze říci, že studium hermetických nauk je jednou z cest poznání Boha, takže k nějaké podobě víry nakonec člověk dojde.

5. Dá se u vašich členů nějak strukturovat náboženská příslušnost?

Náboženskou příslušnost u členů nikdo nesleduje. Snažíme se zkoumat a chápat všechny náboženské systémy, v tomto smyslu také mluvíme o universalismu. Každý je přitahován k tomu, co je mu vnitřně nejbližší. Vzhledem k našemu pojetí hermetismu se domnívám, že většina se přiklání k nějaké formě křesťanství, část tíhne k buddhismu, ostatní směry jsou zastoupeny méně nebo vůbec.

6. Dnešní doba je význačná ožívováním starých a vznikem nových náboženských hnutí (revitalizační hnutí, novopohanství, či vznik zcela nových forem religiozity). Jaký je Váš pohled na tento jev z hlediska hermetismu? Zejména na bujení zájmu o magii, spiritismus, tarot. Ten se však neprojevuje jako forma religiozity, ale spíše jako forma spiritualismu. Tedy jakési náboženství bez náboženství. Jedná se spíše o snahu o vybočení ze všednosti, nebo to má hlubší kořeny?

Již jsem se zmínil o různých obdobích, se kterými se lidstvo v historii setkalo. Podle hermetických systémů, hlavně astrologie, se čas dělí na tzv. Platónské roky, z nichž každý spadá pod jiné znamení zvířetníku. Například období Býka (systémy Egypta), Berana (Izrael), Ryby (křesťanství). V současnosti se nacházíme ve zlomovém období a lidé hledají, jak se s těmito změnami vyrovnat. Část nauk, která je těsně spojená s obdobím Ryb, pomalu ztrácí na účinnosti a je třeba hledat, co se přeneso do nového období a co ne. Proto lidé ztrácejí důvěru v církve i v materialismus a hledají něco jiného. Nemyslím, že by se stávali ateisty, jen hledají pro

svou víru novou podobu. Je to období hledání a tápání. Objevují se a zanikají nové systémy, jsou ožiovány systémy staré. Je těžké rozlišit, co ze současných duchovních směrů je vliv nové doby a co jsou slepé uličky. Úkolem hermetismu je pochopit charakter a požadavky nové doby. Nelze bez rozmyšlení všechno zahodit a začít z ničeho, každý nový systém přejímá a transformuje ten předchozí.

7. Jaký je poměr okultismu, spiritismu a hermetismu?

Tyto tři pojmy mají mnoho společného, vycházejí ze stejného základu. Lze říci, že se navzájem nevylučují, i když okultismus a hermetismus jsou obecnější pojem, spiritismus je velmi úzká specializace.

8. Jak byste definoval pojmy okultismus, esoterismus, spiritismus, hermetismus, případně také magie?

Pojem okultismus a okultní je sám o sobě neutrální, říká jen, že jde o něco tajného. To může být téměř cokoliv. U nás se tento pojem začal užívat na počátku 20. století a původně splýval s pojmem hermetický, který nahrazoval. Postupně se však pod pojem okultní začaly zahrnovat spíše telepatie, hypnóza, astrologie formátu horoskopu v novinách, čtení z ruky a z kávové sedliny a podobně. Na druhé straně začala pod tento pojem spadat tzv. lidová magie od téměř neškodných rituálů na léčení zvířat po obřady až satanistického rázu. Tato oblast je silně zabarvena pověrami a přejímáním různých praktik bez znalosti jejich obsahu a funkce.

Esoterismus a esoterní má význam skrytého. To co je tajné, už někdo ví, jen to tají, to skryté je třeba teprve prozkoumat. V tomto smyslu se blíží až překrývá s pojmem hermetismus. Obecně se do něj zahrnuje poznávání pozadí náboženských a duchovních systémů. Ačkoliv pojem sám říká totéž co „okultní“, je používán spíše v pozitivním smyslu.

Spiritismus je speciální oblastí. Podobá se magii, protože navazuje kontakt s jinými světy pomocí rituálu. Snaží se kontaktem s „duchy“ získávat informace jinak nedostupné. Přitom ne zcela přesně rozlišuje kategorie bytostí, se kterými komunikuje. Působí negativně v tom smyslu, že vytváří pocit, že člověka po smrti čeká bloudění v jiné podobě, na druhou stranu může pomáhat překonávat některým zemřelým přechod do vyšších sfér, jak to činí jinde např. systém Tibetské knihy mrtvých.

Hermetismus byl již dostatečně popsán v souvislostech. Jak už jsem řekl, vychází hlavně z evropské a blízkovýchodní duchovní tradice. Hledá cestu k pochopení Boha, člověka a světa. Výchozím spisem je tzv. Smaragdová deska, která je sjednocujícím prvkem všech věd, které jsou do něj zahrnuty. Základní princip: „To, co je nahoře, je jako to, co je dole“ spojuje Stvořitele se světem a člověka se Stvořitelem, mikrokosmos s makrokosmem a otevírá tak cestu k poznání.

Magie je jednou z aplikací hermetismu. Je to nauka o kontaktu s jinými světy a bytostmi. V tomto ohledu je blízká kabale. Její součástí je systém duševního výcviku a obsáhlý systém rituálů. Nejznámějším odvětvím je magie ceremoniální, v níž jsou pomocí geometrických obrazců, písmen a slov přivolávány různé bytosti pozitivní nebo negativní povahy. Nejobecnější definice je, že magií je každý čin vykonaný v souladu s vůlí. Říká se, že mág si proráží cestu do Zahrady Edenu zdí, kdežto kabalista tam vstupuje zadními vrátky.